

УДК 343.412

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v2.2023.8>**О. Степаненко,**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОСОБИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

В сучасному світі домашнє насильство є одним з найбільш актуальних проблем суспільства, що потребує вирішення. Домашнє насильство порушує права та свободи людини, психологічно і фізично травмує жертву, а також має негативні наслідки для суспільства в цілому. Домашнє насильство є серйозною проблемою у більшості країн світу, включаючи Україну.

Дослідження домашнього насильства стає особливо актуальним у період пандемії коронавірусної хвороби COVID-19 та дії воєнного стану, коли збільшується ризик виникнення таких проявів девіантної поведінки. У більшості країн світу збільшилась кількість випадків домашнього насильства протягом карантинних обмежень, коли жертви перебували у замкненому просторі зі своїми кривдниками. Крім того, воєнний стан також може спричинити збільшення проявів домашнього насильства через емоційний стрес, відчуття безпорадності та інші фактори. Враховуючи зазначене питання кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства потребують комплексного наукового осмислення.

Питання кримінально правової охорони тих чи інших об'єктів становили та становлять особливий інтерес серед вітчизняних науковців. Підтвердженням цьому є десятки монографій та дисертаційних робіт, які захищено в Україні, в назві яких використовується термін «кримінально-правова охорона». В той же час, в науковій

літературі на сьогодні відсутній уніфікований підхід щодо визначення поняття «кримінально-правова охорона».

В.В. Кузнецов аналізуючи питання кримінально-правової охорони виділяє декілька підходів до її визначення, які розглянемо далі [1, с. 107, 109].

Відповідно до одного з підходів кримінально-правова охорона виникає з охоронного завдання та охоронної функції кримінального права [2, с. 40; 3, с. 67]. При цьому наголошується, що так як кримінально-правова охорона породжена охоронною функцією кримінального права її не слід змішувати з регулятивною функцією [4, с. 125].

В.К. Матвійчук визначаючи складові кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища, виділяє наступні характеристики кримінально-правової охорони «система (комплекс) засобів (кримінальне законодавство і кримінально-правова політика), що забезпечують охорону, зосереджуючи зусилля на тому, щоб аналізовані відносини (взяті під охорону кримінального закону) залишалися, як правило, об'єктами охорони і якомога менше зазнавали злочинних посягань» [5, с. 3].

В.В. Кузнецов вважає, що під кримінально-правовою охороною слід розуміти «систему кримінально-правових засобів, до яких слід включити кримінально-правові норми (заборонні, роз'яснювальні, заохочувальні та обмежувальні) та методи кримі-

нально-правової політики (криміналізація та декриміналізація, пеналізація та депеналізація), за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин» [1, с. 109].

В підтримку даного підходу слід зазначити, що в ст. 1 КК України закріплено, що КК України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. В той же час, хоча охорона є самостійною функцією кримінального права, її вивчення відіграє позитивну роль і в частині розуміння реалізації регулятивної функції, адже вони багато в чому між собою переплітаються [1, с. 108–109].

В науковій літературі також вченими зроблено акцент, що охорона найважливіших суспільних відносин від посягань на них є основною функцією кримінального права. При цьому зазначено, що охоронна функція включає в себе попереджувальну та каральну дію.

Нам імпонує визначення охоронної функції, яке запропоновано А.С. Оцяця, яка визначає, що «під охоронною функцією кримінального права слід розуміти явище, зміст якого полягає у напрямі впливу кримінального права та кримінально-правового впливу на духовні та матеріальні суспільні відносини, шляхом визначення, які діяння є злочинами (кримінальними правопорушеннями у майбутньому) та які кримінально-правові способи впливу застосовуються при захисті цих відносин» [6, с. 9–10].

В даному визначенні виправдано здійснено акцент, що «для досягнення усіх поставлених цілей кримінального законодавства потрібно, окрім зовнішньої сторони охоронної функції кримінального права визначити її зміст, який складається з напряму впливу

кримінального права (здійснюваний через кримінально-правову політику) та кримінально-правового впливу, що здійснюється у напрямку духовного відродження суспільства і справедливого поведіння з жертвами злочинів» [6, с. 8]. Даний акцент особливо актуальний в аспекті кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства.

В свою чергу, О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк вважають, що, вимагаючи правомірної поведінки у формі утримання від вчинення злочинів, кримінально-правової заборони не лише охороняють встановлені в державі суспільні відносини, а і регулюють поведінку людини [7].

В той же час, В.О. Навроцького вказує, що виокремлення регулюючого завдання кримінального права є доволі умовним. Регулювання можливе в аспекті реалізації розсуду правозастосовувача, тлумачення оціночних понять, змін змісту кримінально-правових норм тощо. Кримінальне право покликане не щось змінювати і вдосконалювати, забезпечувати позитивний розвиток, а гарантувати незмінність, стабільність існуючих суспільних відносин, що й найповніше охоплюється поняттям охорони [8, с. 27–28].

Ми вважаємо, що хоча охорона є пріоритетним завданням та ключовою функцією кримінального права, при цьому кримінально-правовий вплив здійснюється комплексно: охорона та регулювання суспільних відносин, попередження вчинення кримінальних правопорушень та виховний вплив [9].

Наступний підхід передбачає ототожнення кримінально-правової охорони з механізмом правового регулювання суспільних відносин. Так, Н.О. Гуторова кримінально-правову охорону визначається як складову частину єдиного правового механізму регулювання [10, с. 7].

В рішенні Конституційного Суду України вказано, що кримінальна

відповідальність є різновидом юридичної відповідальності, особливим елементом у механізмі кримінально-правового реагування держави щодо особи, яка вчинила злочин [11].

Така наукова позиція широко підтримується в наукових колах. При цьому, О.О. Дудоров поділяючи такий підхід, вказує що інколи (наприклад, у сфері оподаткування) кримінальний закон, який передбачає можливість призначення покарання, самим своїм існуванням застерігає (утримує) осіб від злочинних порушень законодавства, чинить загальнопревентивний вплив на учасників правовідносин і у такий спосіб здійснює захист [12, с. 732].

Ще один підхід, відповідно до якого кримінально-правова охорона – це неухильне та ретельному виконанні кожним із суб'єктів правовідносин своїх обов'язків, які складаються під впливом соціальних норм, що за своїм змістом забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод громадян [13, с. 70].

Наступна наукова позиція, що кримінально-правова охорона це є захист суспільних відносин [14]. Також кримінально-правову охорону розглядають як складову сучасної кримінально-правової політики України [15, с. 192].

Вважаємо, що кримінально-правова охорона, виникає з охоронного завдання та охоронної функції кримінального права. При цьому слід враховувати нормативне положення, відповідно до якого охорона найважливіших для суспільства цінностей являється первинним завданням кримінального права.

Ми погоджуємось з В. В. Кузнецовим [1, с. 109] у визначенні кримінально-правової охорони, та інтерпретуючи його визначення враховуючи предмет даного дослідження вважаємо, що під кримінально-правовою охороною особи слід розуміти комплекс/систему кримінально-правових засобів (кримінальне законодавство,

яке закріплює кримінально-правові норми) та методів кримінально-правової політики (криміналізація та декриміналізація, пеналізація та депеналізація), які визначаються шляхом нормативного регулювання і упорядкування суспільних відносин та спрямовані на забезпечення ефективного захисту особи від домашнього насильства та мінімізацію проявів таких протиправних посягань.

При цьому, кримінально-правові засоби розуміємо в широкому сенсі, тобто вже саме існування кримінально-правових норм є засобом досягнення завдань кримінального права [9, с. 200].

Вивчення саме кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства є виправданим та обумовлюється тим, що домашнє насильство в рамках кримінального законодавства – це не тільки окремих склад кримінального правопорушення, а й в кримінальному законодавстві передбачено ще поняття «злочин пов'язаний з домашнім насильством» та можливість саме за вчинення таких діянь застосовувати обмежувальні заходи.

Поряд з цим, дослідження кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства має ряд особливостей, які обов'язково слід враховувати при його проведенні.

По-перше, домашнє насильство - це складна соціальна проблема, яка стосується багатьох сфер життя людини - від особистого благополуччя і здоров'я до сімейних відносин, права на захист та безпеку, законодавства, політики та громадської свідомості. Питання домашнього насильства є сферою наукового інтересу, не тільки вчених-юристів. Тому крім аналізу правових джерел (в більшій мірі кримінально-правових), слід здійснювати аналіз наукової літератури з різних галузей знань, таких як філософія, соціологія, психологія, медицина та інші.

По-друге, значна увага має приділятися вивченню міжнародного,

в тому числі, європейського досвіду в аспекті стандартів захисту особи від проявів домашнього насильства. Також, особливу увагу варто приділити вивченню практики ЄСПЛ.

По-третє, таке дослідження має містити аналіз не тільки теоретичних аспектів проблеми, але й практичних питань, пов'язаних з кримінально-правовою охороною осіб від домашнього насильства.

По-четверте, засуджуючи будь-які прояви домашнього насильства і визначаючи пріоритет захисту постраждалих осіб від домашнього насильства, ми розуміємо, що навіть в даній сфері можуть бути певні зловживання. Тому окремо увагу слід приділити реалізації принципу законності та заборони подвійного притягнення до кримінальної відповідальності, враховуючи можливу преюдициарність кримінальної відповідальності за домашнє насильство (ст. 126-1 КК України).

В статті визначається, що дослідження саме кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства є виправданим та обумовлюється тим, що домашнє насильство в рамках кримінального законодавства – це не тільки окремий склад кримінального правопорушення, адже в кримінальному законодавстві передбачено це поняття «злочин пов'язаний з домашнім насильством», а й можливість саме за вчинення таких діянь застосовувати обмежувальні заходи. Вважаємо, що під кримінально-правовою охороною особи від домашнього насильства слід розуміти комплекс/систему кримінально-правових засобів (кримінальне законодавство, яке закріплює кримінально-правові норми) та методів кримінально-правової політики (криміналізація та декриміналізація, пеналізація та депеналізація), які визначаються шляхом нормативного регулю-

вання і упорядкування суспільних відносин та спрямовані на забезпечення ефективного захисту особи від домашнього насильства та мінімізацію проявів таких протиправних посягань. Вказано, що домашнє насильство – це складна соціальна проблема, яка стосується багатьох сфер життя людини. Питання домашнього насильства є сферою наукового інтересу, не тільки вчених-юристів. Тому крім аналізу правових джерел, вивчаючи дану тему, важливо аналізувати наукову літературу з різних галузей знань, таких як філософія, соціологія, психологія, медицина та інші. Зазначено, що окрему увагу при дослідженні кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства слід приділяти вивченню міжнародного, в тому числі, європейського досвіду в аспекті стандартів захисту особи від проявів домашнього насильства. Підкреслено, що засуджуючи будь-які прояви домашнього насильства і визначаючи пріоритет захисту постраждалих осіб від домашнього насильства, розуміємо, що навіть в даній сфері можуть бути певні зловживання. Тому при вивченні даної теми особливу увагу слід приділити реалізації принципу законності та заборони подвійного притягнення до кримінальної відповідальності, враховуючи можливу преюдициарність кримінальної відповідальності за домашнє насильство (ст. 126-1 КК України).

Ключові слова: насильство, домашнє насильство, кримінально-правова охорона особи від домашнього насильства.

Stepanenko O. On criminal and law protection of person from domestic violence

The article demonstrates that the study of the criminal legal protection of a person from domestic violence

is justified and conditioned by the fact that domestic violence within the framework of criminal law is not only a separate part of a criminal offense, because the criminal law also provides for the concept of “crime associated with domestic violence”, as well as the ability to apply restrictive measures for the commission of such acts. We believe that the criminal legal protection of a person from domestic violence should be understood as a defined complex / system of criminal legal means (criminal legislation that establishes criminal legal norms) and methods of criminal law policy (criminalization and decriminalization, penalization and depenalization); through normative regulation and streamlining of public relations and are aimed at ensuring effective protection of the individual from domestic violence and minimizing the manifestations of such unlawful encroachments. It is indicated that domestic violence is a complex social problem that affects many areas of human life. Issues of domestic violence are a field of scientific interest, not only for legal scholars. Therefore, in addition to analyzing legal sources, while studying this topic, one should carefully analyze the scientific literature from various fields of knowledge, such as philosophy, sociology, psychology, medicine, and others. It is noted that special attention in the study of the criminal legal protection of the individual from domestic violence should be given to the study of international, including European experience in terms of standards for protecting the individual from domestic violence. It is emphasized that while condemning any manifestations of domestic violence and prioritizing the protection of victims of domestic violence, we understand that even in this area there may be certain abuses. Therefore, when studying this topic, special attention should be paid to

the implementation of the principle of legality and the prohibition of double prosecution, considering the possible prejudicial nature of criminal liability for domestic violence (Article 126-1).

Key words: violence, domestic violence, criminal-law protection of a person from domestic violence.

Література:

1. Кузнецов В.В. Кримінально-правова охорона: проблеми визначення поняття. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2015. Вип. 30(2). С. 107–110.
2. Матвійчук В.К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : [монографія]. К. : Азимут-Україна, 2005. 464 с.
3. Павленко Т.А. Концепція кримінально-правової охорони права людини на життя в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2008. 244 с.
4. Кузнецов В. Принципи кримінально-правової охорони. Право України. 2017. № 2. С. 124–130.
5. Матвійчук В.К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. К., 2008. 32 с.
6. Оцяця А.С. Охоронна функція кримінального права України: концептуальні основи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08: Одеса, 2014. 19 с.
7. Дудоров О.О. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.
8. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / [Берзін Павло Сергійович та ін.]; за заг. ред. В. Навроцького. К.: Юрінком Інгер, 2013. 711 с.
9. Степаненко О.В. Принцип доцільності в кримінально-правовій доктрині та кримінальному законодавстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2017. 249 с.
10. Гуторова Н.О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2002. 38 с.
11. Рішення конституційного суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх

справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) : Рішення Конституційного суду України від 27.10.1999 № 9-рп/99 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v009p710-99>

12. Дудоров О.О. Вибрані праці з кримінального права / Переднє слово д-ра юрид. наук, проф. В.О. Навроцького / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. 952 с.

13. Карчевський М.В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України : [монографія] / М.В. Карчевський ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. 528 с.

14. Копотун І.М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2008. 20 с.

15. Павлишин П. Кримінально-правова охорона конституційного ладу та державної влади в системі кримінально-правової політики України. Юридичний вісник. Одеса : Гельветика 2021. № 1. С. 191–198.

